

SEKTORSKA STRUKTURA PROBLEMATIČNIH PLASMANA U SRBIJI

SECTORAL STRUCTURE OF NPLS IN SERBIA

Zoran Jović¹, Kosana Vićentijević²¹Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Valjevu, Železnička 5, Valjevo, Srbija²Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Danijelova 32, Beograd, Srbija**Apstrakt:**

Dominantni udeo aktive bankarskog sektora u Srbiji zauzimaju dati krediti koji su uglavnom indeksirani u stranoj valuti. Najveći udeo u plasiranim kreditima ima sektor privrede sa oko 44% i sektor stanovništva sa oko 34% svih plasmana, dok ostatak od oko 22% dele sektor finansija i osiguranja, javni sektor, javna preduzeća i ostali sektori. Uočljiv je trend povećanja problematičnih kredita NPL – non performance loans u Srbiji u poslednjih pet analiziranih godina i to sa 16,9% u 2010. godini na 23,0% polovinom 2014. godine, pri čemu visina NPL-a u privredi iznosi 27,4%, a u stanovništvu 10,24%. U strukturi problematičnih kredita plasiranih privredi, po obimu, najveće učešće zauzimaju krediti plasirani prerađivačkoj industriji, potom trgovini, a zatim građevinarstvu i poslovanju sa nekretninama. Međutim, odnos problematičnih kredita i ukupno plasiranih kredita unutar različitih privrednih grana pokazuje da je unutar delatnosti građevinarstva, 53,9% NPL-a u odnosu na ukupne kredite, u delatnosti poslovanja sa nekretninama 38,2%, trgovini 30,2%, a u prerađivačkoj industriji 28,6%, što ove privredne delatnosti svrstava u grupu iznadprosečno rizičnih delatnosti za kreditne plasmane. U strukturi loših plasmana stanovništvu, po obimu, više od polovine odlazi na stambene i gotovinske kredite, dok je unutar ovih kategorija procentualno učešće NPL-a ispod proseka sektora stanovništva. Rešavanje problema loših plasmana banaka može da ide u dva pravca. Jedan je interni i odnosi se na pooštavanje kriterijuma za odobravanje kredita klijentima iz rizičnijih sektora i grana privredne delatnosti, a drugi je eksterni i odnosi se na izmeštanje dela kontaminirane aktive iz bilansa banaka i prenošenje ili na Vladu, Centralnu banku ili na specijalizovane institucije koje imaju ovlašćenja i zadatak da likvidiraju lošu aktivu pod najboljim mogućim uslovima.

Ključne reči:

loši plasmani, banke, privreda, stanovništvo.

Abstract:

The dominant share of assets of the banking sector in Serbia cover loans that are mostly indexed to a foreign currency. Corporate sector and retail sector have the largest share of loans granted with about 44% and 34%, respectively. The remaining 22% is shared by finance and insurance sector, public sector, public enterprises and other sectors. A growing trend of NPLs (non-performing loans) can be observed in Serbia over the last five years, from 16.9% in 2010 to 23% in mid-2014, while the height of the NPL in corporate sector is 27.4%, and 10.2% in retail. Within the structure of corporate NPLs, the largest share of NPLs is granted to manufacturing industry, followed by commerce, construction and real estate business. However, the ratio of NPLs to total loans within the construction sector is 53.9% NPL to total loans, in the real estate business activities 38.2%, commerce 30.2%, and in manufacturing industry is 28.6%, which places these economic activities in the group of above average risk activities for loan investments. In the structure of non-performing loans to households (retail), more than half are housing and cash loans, while the share of NPLs within these categories is below the average of the retail sector. The problem of non-performing loans of banks can be solved in two ways. The first one is internal and refers to the tightening of the criteria for granting loans to customers from highly risky sectors and industry, while the other one is external and refers to the relocation of part of the contaminated assets from the bank balance sheets and their transfer to the Government, the Central Bank, or some specialized institutions that have the authority and duty to liquidate bad assets under the most favorable conditions.

Key words:

non-performing loans, banks, corporate sector, retail sector.

1. UVOD

Trend rasta učešća problematičnih kredita NPL (*non performing loans*) u Srbiji prei da ugrozi normalno funkcionisanje pojedinih banaka i celokupnog bankarskog sistema. Cilj ovog rada je da utvrdi strukturu loših plasmana po granama privrednih delatnosti, da označi najproblematičnije privredne delatnosti koje najviše generišu NPL, kao i strukturu problematičnih kredita plasiranih fizičkim licima i da označi pravce daljeg pojedinačnog ponašanja banaka i moguće pravce rešavanja nagomilanog nivoa NPL na nivou bankarskog sektora i države u celini.

U istraživanju se polazi od generalne hipoteze da u uslovima recesije i finasijske krize raste procentualno učešće problema-

tičnih plasmana u ukupnim plasmanima bankarskog sektora Srbije.

Generalna hipoteza je operacionalizovana preko sledećih posebnih i pojedinačnih hipotetičkih tvrdnji:

1. Da su plasmani sektoru privrede nadprosečno rizični i da odlučujuće doprinose rastu NPL na nivou bankarskog sektora.
2. Da su zbog međusobne povezanosti sve privredne grane podjednako rizične za bankarske plasmane.
3. Da su plasmani sektoru stanovništva nisko rizični i sa tog aspekta a priori prihvatljivi za banke.
4. Da su sve vrste kredita za stanovništvo nisko rizične i da nose niske i prihvatljive nivoe NPL.

Uzimajući u obzir specifičnosti teme u istraživanju su upotrebljene sledeće osnovne naučne metode: metoda analize i sinteze, induktivna i deduktivna metoda, metoda deskripcije i komparativna metoda. Od opštenaučnih metoda primenjene su istorijsko komparativna metoda, statistička metoda i hipotetičko - deduktivna metoda. Korišćene su i metode prikupljanja podataka i njihove analize. Podaci za tabele i slike u radu su preuzeti iz kvartalnih izveštaja NBS za bankarski sektor u Srbiji u periodu 2010-2014 (NBS, 2014).

2. PROBLEMATIČNI PLASMANI U SRBIJI

Prema međunarodno prihvaćenoj definiciji i NBS (2014), pod problematičnim plasmanima odnosno *non performance loans* – NPL podrazumeva se stanje ukupnog preostalog duga svakog pojedinačnog kredita, uključujući i iznos docnje:

- ♦ na osnovu koga dužnik kasni sa otplatom glavnice ili kamate 90 i više dana od inicijalnog roka dospeća;
- ♦ po kome je kamata u visini tromesečnog iznosa (i viša) pripisana dugu, kapitalizovana, refinansirana ili je odloženo njeno plaćanje;
- ♦ po osnovu kog dužnik kasni manje od 90 dana, ali je banka procenila da je sposobnost dužnika da otplati dug pogoršana i da je otplata duga u punom iznosu dovedena u pitanje.

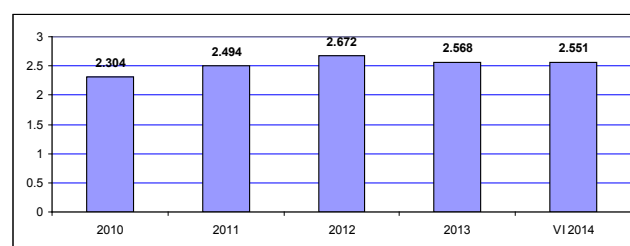
Rast volumena loših plasmana predstavlja indikator pogoršanja kvaliteta kreditnog portfolia bankarskog sektora u celini. Zbog toga je praćenje nivoa i trenda kretanja problematičnih plasmana od izuzetnog značaja za prepoznavanje mogućih problema u naplati bankarskih potraživanja i praćenja kreditnog rizika. Pored toga, dodatna analiza nivoa problematičnih kredita u odnosu na izvršene ispravke njihovih vrednosti, regulatorna rezervisanja i kapital, daje uvid u mogućnosti bankarskog sektora da prihvati i apsorbuje gubitke koji nastaju kao posledica problematičnih kredita.

Kretanje ukupne klasifikovane aktive u poslednjih pet godina (tabela 1 i slika 1) pokazuje relativno stabilan nivo, sa blagim rastom u prve tri godine i blagom stagnacijom u poslednje dve, izazvane uglavnom gašenjem pojedinih domaćih banaka. Međutim, za posmatranje kvaliteta klasifikovane aktive mnogo je značajnije kretanje njene strukture. Primetno je smanjenje rizične aktive u kategorijama B, V i G, dok se povećava rizična aktiva u kategorijama A i D. Povećanje aktive u kategoriji A bi mogao biti dobar pokazatelj ukoliko bi u rastu ukupne klasifikovane aktive domnirali dati krediti. Međutim, u strukturi klasifikovane aktive u poslednjim godinama je uočljiv rast učešća plasmana u različite oblike državnih hartija od vrednosti koje su po definiciji klasifikovane u A kategoriju. Zabrinjava rast volumena D kategorije, što govori da se ranije plasirani krediti, koji su uglavnom bili klasifikovani u A i B kategoriju, vremenom, zbog kašnjenja u servisiranju, sele u lošije kategorije, prvo u V, pa u G i na kraju u najlošiju D kategoriju. Otuda i smanjenje volumena lošijih kategorija B, V i G ne znači da su plasmani postali performansniji i da se sele u najbolju A kategoriju (ona se povećava zbog plasmana u HOV), već da se sele u najlošiju D kategoriju, odnosno da se vrši kumulacija loših plasmana u najproblematičnijoj D kategoriji. U prilog tome govori i podatak da se uprkos blagom padu ukupne klasifikovane rizične aktive, povećava obračunata rezerva za procenjene gubitke i to uglavnom zbog povećanja obračunate rezerve za bilansne izloženosti, odnosno da se povećava volumen problematičnih kredita u najlošijoj D kategoriji, sa stopom posebnih rezervacija na nivou od 100%.

Godina	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Iznos	2.304	2.494	2.672	2.568	2.551

Tabela 1. Ukupna klasifikovana aktiva (u mlrd. rsd)

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Slika 1. Kretanje klasifikovane rizične aktive u periodu 2010-VI 2014

Neto krediti bankarskog sektora Srbije pokazuju slično kretanje kao i kretanje ukupne klasifikovane aktive (tabela 2). Sektorska struktura kreditnih plasmana u posmatranom periodu pokazuje relativno stabilan nivo kod nekoliko sektora (sektor finansija i osiguranja, javna preduzeća, strana lica i strane banke, ostali sektori), dok kreditni plasmani rastu u sektoru stanovništva, a padaju u javnom sektoru i sektoru privrede.

Sektor/Go-dina	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Ukupno	1.685,0	1.672,0	1.752,1	1.686,1	1.654,9
Sektor finansija i osiguranja	24,0	148,7	73,0	142,6	123,1
Javni sektor	209,0	62,8	56,8	42,6	37,3
Javna preduzeća	-	94,0	101,0	94,1	85,5
Stanovništvo	501,0	493,0	532,0	548,7	561,1
Privredna društva	936,0	764,0	860,4	756,9	729,9
Strana lica i strane banke	-	28,7	35,2	19,8	32,3
Ostali sektori	15,0	81,0	94,0	81,4	85,6

Tabela 2. Neto krediti (u mlrd. rsd)

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

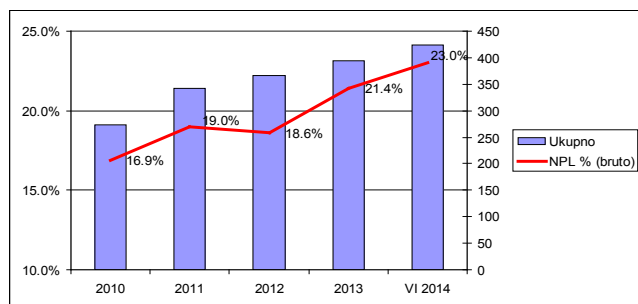
Iako ukupno odobreni – bruto krediti pokazuju relativnu ujednačenost u posmatranom petogodišnjem periodu, bruto problematični krediti – NPL pokazuju trend konstantnog rasta u istom periodu (tabela 3 i slika 2), kako u apsolutnim, tako i u procentualnim pokazateljima (osim blage procentualne stagnacije u 2012. godini usled gašenja značajnih domaćih banaka sa nadprosečnim učešćem NPL u ukupnim plasmanima). Apsolutni iznosi bruto problematičnih kredita su narasli sa 273, 5 milijardi dinara na 424,3 milijarde dinara, odnosno procentualno sa 16,9% na 23,0%. Prema pokazateljima NBS (2014), uprkos apsolutnom i procentualnom povećanju učešća NPL, bankarski sektor Srbije je i dalje sposoban da apsorbuje potencijalne rizike po osnovu trenutnog nivoa problematičnih plasmana. Na kraju posmatranog perioda procenat pokrića bruto NPL regulatornim rezervisanjima za bilansne izloženosti je 113,5%, a računovodstvenim ispravkama vrednosti po MRS 54,4%.

Opis/Godina	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Ukupno	273,5	342,7	365,8	393,3	424,3
NPL % (bruto)	16,9	19,0	18,6	21,4	23,0

Tabela 3. Problematični krediti – NPL bruto (u mlrd. rsd)

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Slika 2. Kretanje NPL – apsolutni iznosi i procentualno učešće u ukupnim plasmanima

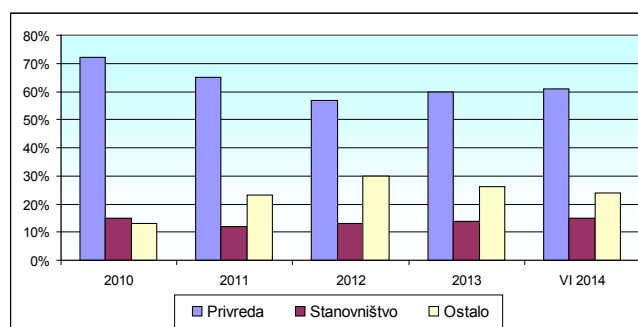
Dominantnu kategoriju u ukupnom volumenu NPL predstavlja sektor privrede koji obuhvata privredna društva i javna preduzeća, zatim sektor ostalog u koga spadaju pravna lica u stečaju osim banaka, a na posljednjem mestu je sektor stanovništva (tabela 4 i slika 3). U suštini, sektor privrede i sektor ostalog predstavljaju sličnu kategoriju privrednih subjekata, s tim što je kategorija ostalog rizičnija kategorija i predstavlja i one subjekte koji su u stečaju, odnosno čije su kreditne pozajmice već nalaze klasifikovane u najlošijoj D kategoriji. Indikativno je da je učešće sektora stanovništva relativno stabilno i da i na početku i na kraju posmatranog perioda iznosi 15%. To znači da sektor privrede i sektor ostalog (preduzeća u stečaju) skupa takođe imaju stabilno učešće od 85% ukupnih NPL. Problem je u tome što učešće sektora privrede opada, sa 72% na 61%, što bi na prvi pogled davalo pozitivne signale za sektor privrede, međutim kada se uzme u obzir rast učešća sektora ostalog, odnosno i preduzeća u stečaju sa 13% na 24%, onda se uočava faktičko pogoršanje stanja u sektoru privrede, odnosno ukupan rast problematičnih kredita u sektoru privrede sa tendencijom porasta kredita u najlošijoj D kategoriji i samim tim trend povećanja prelaska privrednih subjekata iz sektora privrede u sektor ostalog (u stečaju).

U okviru sektora privrede, struktura problematičnih kredita po granama privrede (tabela 5) pokazuje da najveće apsolutno učešće imaju prerađivačka industrija i trgovina na veliko i malo, zatim slede građevinarstvo i poslovanje sa nekretninama, a najmanje učešće imaju poljoprivreda i saobraćaj, ugostiteljstvo i komunikacije.

Sektor/Godina	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Privreda	72%	65%	57%	60%	61%
Stanovništvo	15%	12%	13%	14%	15%
Ostalo	13%	23%	30%	26%	24%
Ukupno:	100%	100%	100%	100%	100%

Tabela 4. Sektorska struktura problematičnih kredita – NPL u %

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Slika 3. Sektorska struktura NPL

Grana / Godina	2010		2011		2012		2013		VI 2014	
	Iznos	%	Iznos	%	Izn.	%	Izn.	%	Iznos	%
Prerađivačka ind.	73	37	77	35	62	30	82	34	93	36
Trgovina	58	29	63	28	49	24	64	27	74	29
Građevinarstvo	19	10	27	12	46	22	44	19	44	17
Obraz. i nekretn.	16	8	28	13	29	14	26	11	26	10
Poljoprivreda	20	10	17	8	10	5	9	4	9	4
Saobrać., ugostit.	11	6	10	4	9	5	12	5	11	4
Ukupno:	197	100	222	100	205	100	237	100	257	100

Tabela 5. Struktura problematičnih kredita po granama privrede (u mlrd. rsd/%)

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Kada se analiziraju pokazatelji problematičnih kredita po granama privrede (tabela 6 i slika 4), onda se dolazi do pokazatelja da građevinarstvo i poslovanje sa nekretninama, iako po ukupnoj bruto kreditnoj aktivnosti privrednih društava dolaze iza prerađivačke industrije i trgovine, iskazuju daleko najviši nivo pokazatelja NPL. Građevinarstvo pokazuje konstantno rastući nivo NPL u posmatranom periodu i to od 19,0% do rekordnih 53,9%. Poslovanje nekretninama u istom periodu pokazuje konstantno visoko učešće NPL na nivou od oko 38%. Trgovina i prerađivačka industrija takođe iskazuju nadprosečne pokazatelje NPL u posmatranom periodu i to trgovina u rasponu od 17,5% do 30,2%, a prerađivačka industrija u rasponu od 21,2% do 28,6%. Ispod prosečne pokazatelje NPL pokazuju poljoprivreda sa padajućim trendom od 36,8% do 18,0% i saobraćaj, ugostiteljstvo i komunikacije sa relativno stabilnim učešćem NPL od oko 14%.

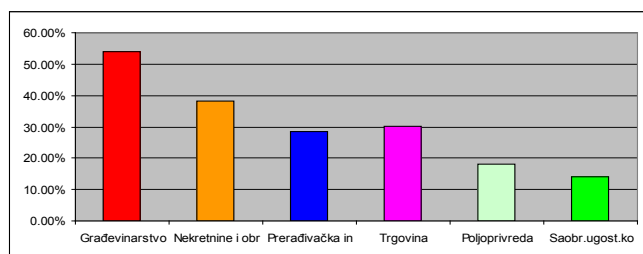
Ovi podaci govore da su trenutno najrizičnije grane privrede u Srbiji za kreditne plasmane: građevinarstvo, poslovanje nekretninama i obrazovanje, a potom trgovina na veliko i malo i prerađivačka industrija. Više nego svaki drugi kredit plasiran u granu građevinarstva je neperformansan, odnosno velika je verovatnoća da nikada neće biti vraćen. Ista je situacija sa više nego svakim trećim kreditom plasiranim u granu poslovanja sa nekretninama i obrazovanjem, skoro svakim trećim kreditom plasiranim u granu trgovine i više nego svakim četvrtim kreditom plasiranim u prerađivačku industriju. To su pokazatelji koji ukazuju na neophodnost posebnog opreza kod banaka pri analizi i odlučivanju o plasmanima u ove privredne grane.

Grana/Godina	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Građevinarstvo	19,0%	26,7%	45,1%	52,7%	53,9%
Nekretnine i obrazovanje	38,3%	38,3%	37,4%	38,8%	38,2%
Prerađivačka industrija	23,0%	24,5%	21,2%	25,0%	28,6%
Trgovina	20,2%	22,5%	17,5%	25,3%	30,2%
Poljoprivreda	36,8%	29,8%	17,2%	17,5%	18,0%
Saobraćaj, ugostiteljstvo, komunik.	16,0%	14,2%	8,5%	14,9%	14,1%

Tabela 6 Pokazatelji problematičnih kredita po granama privrede u %

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Slika 4. Procenat problematičnih kredita po granama privrede - VI 2014

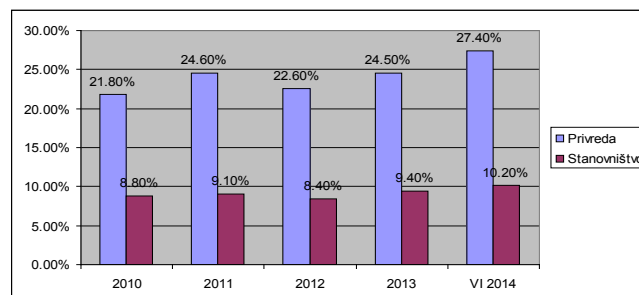
Treba obratiti pažnju i na raspored problematičnih kredita na nivou ukupnog portfolia bankarskog sektora (tabela 7 i slika 5). Sektor privrede beleži konstantan rast učešća NPL u ukupnom portfoliju i to sa 21,8% u 2010. godini na 27,4% polovinom 2014. godine, sa blagom stagnacijom 2012. godine iz već ranije pomenutih razloga. To znači da je na početku posmatranog perioda svaki peti kredit plasiran privredi bio neperformansan, a krajem ovog perioda već je svaki četvrti kredit neperformansan sa tendencijom približavanja svakom trećem kreditu u ovoj kategoriji. U sektoru stanovništva situacija je mnogo stabilnija i u čitavom posmatranom periodu se nivo NPL kreće oko 9%, odnosno od 8,8% na početku perioda do 10,2% na kraju posmatranog perioda. To znači da je svaki deseti kredit plasiran sektoru stanovništva neperformansan, što nije zanemarljivo, ali je na znatno nižem nivou nego u sektoru privrede, što ukazuje da se i sa sektorskog aspekta glavni rizici za bankarske plasmane nalaze na strani sektora privrede u odnosu na sektor stanovništva.

U strukturi problematičnih kredita fizičkim licima (tabela 8) dominantno učešće na kraju posmatranog perioda imaju stambeni krediti sa 32% od ukupnih NPL stanovništvu, a znatno učešće imaju i gotovinski krediti sa 26% i ostali krediti (poljoprivredni krediti, krediti za obavljanje drugih delatnosti, krediti za kupovinu automobila i ostali krediti fizičkim licima) sa takođe 26% učešća u ukupnim NPL stanovništva. Potrošački krediti, minusi i kreditne kartice imaju znatno manji doprinos ukupnom nivou NPL stanovništva i to sa 4%, 5% i 7% respektivno.

Sektor/Go-dina	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Privreda	21,8%	24,6%	22,6%	24,5%	27,4%
Stanovništvo	8,8%	9,1%	8,4%	9,4%	10,2%

Tabela 7. Problematični krediti na nivou ukupnog portfolia u %

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Slika 5. Procentualno kretanje NPL po sektorima

Vrste kr./God.	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Stambeni kr.	29%	30%	29%	30%	32%
Gotovinski kr.	24%	22%	23%	25%	26%
Potrošački kr.	6%	6%	4%	5%	4%
Minusi	5%	5%	5%	5%	5%
Kreditne kartice	9%	7%	7%	7%	7%
Ostali krediti	27%	30%	32%	28%	26%
Ukupno:	100%	100%	100%	100%	100%

Tabela 8. Struktura problematičnih kredita fizičkim licima u %

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Visoko procentualno učeće stambenih, gotovinskih i ostalih kredita u ukupnom iznosu NPL je uslovljeno visokim volumenom kreditnih plasmana u ovim kategorijama. Međutim kada se analizira nivo NPL unutar ovih kategorija u odnosu na ukupne plasmane u tim istim kategorijama (tabela 9 i slika 6), onda se dobija sasvim drugačija slika rizičnosti plasmana odnosno pokazatelja NPL po vrstama kredita za stanovništvo. Najniži nivo problematičnih plasmana u odnosu na ukupne plasmane u istoj kategoriji beleže upravo stambeni krediti – 7,8% na kraju posmatranog perioda, iako u ukupnom volumenu NPL stanovništva ostvaruju čitavih 32%. Takođe niži nivo problematičnih kredita u odnosu na ukupne plasmane ostvaruju gotovinski krediti – 11,2% (26% u ukupnom volumenu) i ostali krediti – 18,9% (26% u ukupnom volumenu). Najviši nivo problematičnih plasmana unutar kategorije beleže potrošački krediti 26,9% (samo 4% u ukupnom volumenu), minusi 15,4% (5% u ukupnom volumenu) i kreditne kartice 14,3% (7% u ukupnom volumenu).

Ovi podaci govore da su trenutno najrizičnije vrste kredita koje se plasiraju stanovništvu: potrošački krediti, ostali krediti, minusi i kreditne kartice. Više nego svaki četvrti potrošački kredit je neperformansan tj. postoji velika verovatnoća da nikada neće biti vraćen. Slična je situacija i sa svakim petim kreditom iz kategorije ostali. Iznad proseka NPL sektora stanovništva

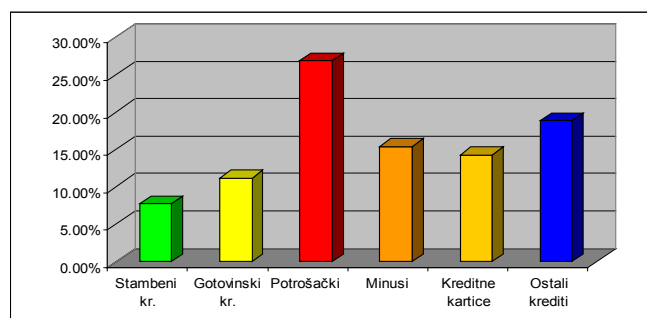

su i minusi i kreditne kartice, dok su gotovinski krediti jedan procenat iznad tog proseka. Ispod proseka NPL sektora stanovništva su jedino stambeni krediti koji svojim velikim ukupnim obimom snižavaju prosečni procenat NPL u sektoru stanovništva. Ovo pokazuje da su stambeni krediti zbog svoje prirode i načina obezbeđenja najbolje servisirani krediti u sektoru stanovništva, a može se reći i u bankarskom sektoru u celini. To nadalje govori i da ostale vrste kredita stanovništvu nisu toliko nerizične kao što to pokazuje prosek za sektor stanovništva u celini. Banke bi morale da povedu računa i posvete dosta pažnje i pri odobravanju potrošačkih kredita, ostalih kredita, minusa i kreditnih kartica.

Vrste kr./God.	2010	2011	2012	2013	VI 2014
Stambeni kr.	5,5%	5,8%	6,1%	6,9%	7,8%
Gotovinski kr.	9,3%	8,8%	10,6%	10,6%	11,2%
Potrošački	6,4%	7,0%	17,8%	24,9%	26,9%
Minusi	14,9%	13,8%	14,1%	14,9%	15,4%
Kreditne kartice	10,8%	11,5%	11,7%	12,8%	14,3%
Ostali krediti	-	-	10,1%	19,5%	18,9%

Tabela 9. Pokazatelj NPL-a za fizička lica u %

Izvor: Kvartalni izveštaji NBS za period 2010-2014 (NBS, 2014)

Slika 6. Procenat problematičnih kredita po vrstama kredita za fizička lica - VI 2014

2.1 STVARNO STANJE PROBLEMATIČNIH KREDITA PO SEKTORIMA

Iz prethodne analize se vidi da se najproblematičniji plasmani banaka nalaze u sektoru privrede, a znatno manje u sektoru stanovništva. Dublja analiza pokazuje da sve privredne grane unutar sektora privrede nisu podjednako rizične i da među njima postoje vidljive razlike. Nadprosečno rizične za bankarske plasmane su grane građevinarstva, poslovanja sa nekretninama i obrazovanja, trgovine i prerađivačke industrije, dok su poljoprivreda, saobraćaj, ugostiteljstvo i komunikacije trenutno znatno manje rizične delatnosti za bankarske plasmane. Takođe dublja analiza sektora stanovništva ukazuje da plasmani u ovaj sektor nisu a priori nerizični kako se može zaključiti na prvi, globalni pogled, i da se u okviru ovog sektora izdvajaju pojedine nadprosečno rizične kategorije bankarskih plasmana kao što su potrošački krediti, ostali krediti, minusi i kreditne kartice, a donekle i gotovinski krediti, a da su manje rizični plasmani samo u stambene kredite. Zbog toga je potrebno da banke segmentiraju svoje kreditne plasmane ne samo na globalne sektore privrede i stanovništva, već i na privredne grane unutar sektora privrede

i vrste kredita unutar sektora stanovništva. Po tom kriterijumu predmetna analiza pokazuje da relativno prihvatljiv nivo rizika u bankarskom sektoru Srbije trenutno imaju kreditni plasmani u grane poljoprivrede, saobraćaja, ugostiteljstva i komunikacija, kao i u stambene kredite i delimično u gotovinske kredite, a da se posebna pažnja treba posvetiti kreditnim plasmanima u nadprosečno rizične privredne grane kao što su građevinarstvo, poslovanje sa nekretninama i obrazovanje, trgovina i prerađivačka industrija, kao i u potrošačke kredite, minuse, kreditne kartice i ostale kredite stanovništvu.

2.2 PRAVCI PREVAZILAŽENJA PROBLEMA LOŠIH PLASMANA

Pravci prevazilaženja problema loših plasmana mogu biti interni i eksterni. Interni pravci podrazumevaju segmentiranje kreditnog portfolia po granama privrednih delatnosti i po vrstama kredita plasiranih stanovništvu i utvrđivanje odgovarajućeg pondera rizika za svaki pojedinačni segment. Neracionalno je tretirati svaki segment istim ponderom rizika, jer oni zaista nisu isti, što je prethodna analiza i pokazala. Rizičnije aktivnosti treba da dobiju više pondere rizika, a to dalje treba da uslovi oštrij proceduru odobravanja kreditnih plasmana u tim segmentima, kako u postupku selekcije, analize, obrade i odobravanja kreditnih zahteva, tako i u postupku određivanja, procene i uspostavljanja odgovarajućih kolaterala. Eksterni pravci rešavanja problema nagomilanih loših plasmana podrazumevaju angažovanje spoljnih faktora van pojedinačnih banaka, koji mogu biti na nivou države, vlade, centralne banke i sl.

Prema referenci (Jović, 2013) zadržavanja većih iznosa NPL-a kod banaka ometa njihovo normalno poslovanje jer su im značajni resursi praktično blokirani (nevraćeni krediti plus rezervacije). Pored toga banke nemaju dovoljno mogućnosti da se fokusiraju na normalno kreditiranje privrede i stanovništva jer troše energiju na naplatu neperformansnih zajmova. Često banke nemaju ni dovoljno ekspertskih znanja za upravljanje NPL-om. U cilju sprečavanja opterećivanja poslovanja banke problemima loše aktive rešenja se mogu tražiti u rehabilitaciji banaka, rekonstrukciji kapitala i rekapitalizaciji banaka. Takođe je preporučljivo da se u bankarski sistem uvedu specijalisti tj. kompanije za neperformansne aktive koje mogu biti državni ili privatni entiteti organizovani na centralizovanom ili decentralizovanom principu. Rešavanje problema loše aktive može biti kroz njeno izmeštanje iz bilansa banke i prenošenje na specijalizovanu instituciju koja ima ovlašćenja i zadatak da likvidira lošu aktivu pod najboljim mogućim uslovima ili kroz kupovinu ili zmenu loše aktive od strane vladinih institucija za gotovinu ili državne hartije od vrednosti. Ovaj scenario za banke donosi pozitivne efekte koji se ogledaju kroz to da loša aktiva prestaje da kumulira gubitke, banke se oslobađaju obaveze za rezervisanjima za pokriće gubitaka, a prodajom ili zamenom aktive za gotov novac stvara se osnov za nove, jeftinije, plasmane i kamatne prihode.

Prema istom izvoru (Jović, 2013) prodaja loših plasmana banaka ima svoje prednosti i nedostatke. Gotov novac omogućava bankama obnavljanje kreditne aktivnosti i veću profitabilnost, ali istovremeno na makro nivou podstiče monetarnu ekspanzivnost i uzrokuje monetarne distorzije. Kod zamene loše aktive za državne hartije od vrednosti ne dolazi do obnavljanja kreditne aktivnosti, ostvaruje se niža profitabilnost, ali se ograničavaju monetarne distorzije i banke postaju sigurnije. Postoji više opcija ko može da preuzima loše plasmane banaka. To može da bude Vlada, Centralna banka ili specijalizovane institucije, a svaka od opcija ima određene prednosti i nedostatke koji zahtevaju posebnu elaboraciju.

3. REZIME

U uslovima otežanog poslovanja i privredne i finansijske krize bankarski sektor se suočava sa rastućim volumenom problematičnih plasmana odnosno NPL čiji procenat učešća u ukupnim plasmanima raste iz godine u godinu. Brz rast loših plasmana je evidentan u sektoru privrede, dok se u sektoru stanovništva zadržava na relativno niskom i stabilnom nivou. Međutim detaljnija analiza loših plasmana po segmentiranom bankarskom portfoliju ukazuje da sektor privrede i sektor stanovništva nisu homogene celine i da njihova segmentacija na grane privrede i vrste kredita daje nešto drugačije rezultate. Uočeno je da u uslovima recesije i finasijske krize u posmatranom periodu od 2010. do polovine 2014. godine raste procentualno učešće problematičnih plasmana u ukupnim plasmanima bankarskog sektora Srbije, čime je potvrđena generalna hipoteza rada. Takođe je uočeno da sektor privrede posmatran u klini generiše nadprosečne iznose i procenat loših plasmana banaka, dok sektor stanovništva nasuprot tome ima nisko procentualno učešće u lošim plasmanima. Time je dokazana i prva posebna hipoteza rada da su plasmani sektoru privrede nadprosečno rizični i da odlučujuće doprinose rastu NPL na nivou bankarskog sektora. Segmentiranjem sektora privrede na grane privrede došlo se do dokaza da je ovaj sektor heterogen i da sve grane privrede nisu podjednako rizične, odnosno da su građevinarstvo, poslovanje sa nekretninama i obrazovanje, trgovina i prerađivačka industrija nadprosečno rizične privredne grane, a da trenutno prihvatljiv nivo rizika imaju grane poljoprivrede, saobraćaja, ugostiteljstva i komunikacija. Time je opovrgnuta druga posebna hipoteza rada da su zbog međusobne povezanosti sve privredne grane podjednako rizične za bankarske plasmane. Nadalje, analiza je pokazala da su plasmani sektoru stanovništva ispodprosečno rizični u odnosu na celokupni bankarski sektor i da u posmatranom periodu loši plasmani ovom sektoru pokazuju stabilno nisko učešće u ukupnim plasmanima, što ih čini poželjnim za banke. Time je dokazana treća posebna hipoteza rada da su plasmani sektoru stanovništva nisko rizični i sa tog aspekta a priori prihvatljivi za banke. Segmentiranjem bankarskih plasmana sektoru stanovništva po vrstama kredita, došlo se do zaključka da se takođe radi o heterogenoj strukturi plasmana i da sve vrste kreditnih plasmana ovom sektoru nisu podjednako rizične. Pokazalo se da su nadprosečno rizični plasmani u potrošačke kredite, minuse, kreditne kartice i ostale kredite stanovništvu, da su plasmani u gotovinske kredite približno prosečno rizični, a da su trenutno ispodprosečno rizični samo plasmani u stambene kredite. Ovim je opovrgnuta četvrta posebna hipoteza rada da su sve vrste kredita za stanovništvo nisko rizične i da nose niske i prihvatljive nivoe NPL.

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja može se preporučiti bankarskom sektoru u Srbiji da u proceduri odobravanja kreditnih plasmana koristi ne samo podelu klijenata na dva osnovna sektora privrede i stanovništva, već i da izvrši i koristi segmentaciju sektora privrede na privredne grane, a sektora stanovništva na vrste kreditnih plasmana ovom sektoru, da na osnovu iskustvenih podataka svakom tako utvrđenom segmentu dodeli odgovarajući ponder rizika koji će odlučujuće uticati na proceduru selekcije, analize, odobravanja plasmana i određivanja, procene i uspostavljanja pripadajućih kolaterala u cilju minimiziranja rizika novih plasmana i smanjivanja rastućeg nivoa NPL u bankarskom sektoru Srbije. To bi ujedno bio glavni interni pravac bankarskog sektora u borbi za smanjenje nivoa loših plasmana, dok se za odabir ponuđenih eksternih rešenja za kontrolu i prevazilaženje problema narastajućih NPL očekuju mišljenja nadležnih državnih organa i institucija, prvenstveno NBS.

LITERATURA

- Jović, Z. (2013). *Uticaj kvaliteta aktive na adekvatnost kapitala banaka u Srbiji*. Zbornik radova: XII međunarodni naučni skup Sinergija 2013, (str. 341-348). Bijeljina: Univerzitet Sinergija.
- NBS. (2010). Bankarski sektor u Srbiji - kvartalni izveštaji za 2010. godinu. Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinitica/55/55_4/
- NBS. (2011). Bankarski sektor u Srbiji - kvartalni izveštaji za 2011. godinu. Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinitica/55/55_4/
- NBS. (2012). Bankarski sektor u Srbiji - kvartalni izveštaji za 2012. godinu. Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinitica/55/55_4/
- NBS. (2013). Bankarski sektor u Srbiji - kvartalni izveštaji za 2013. godinu. Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinitica/55/55_4/
- NBS. (2014). Bankarski sektor u Srbiji - kvartalni izveštaji za 2014. godinu. Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinitica/55/55_4/